

Маматова Мира Жанибековна – ага окутуучу
Эл почта: mira.mamatova @ mail.ru
Ош технологиялык университети
Ош, Кыргыз Республикасы
Бердибекова Сырга Каныбековна – п.и.к., ОшТУнун
доценти
Ош технологиялык университети

ПСИХОЛОГИЯ ЖАНА ПЕДАГОГИКА САБАКТАРЫНДА СЫНЧЫЛ ОЙЛОМДУ ӨСТҮРҮҮ ТЕХНОЛОГИЯСЫН КОЛДОНУУНУН ЖОЛДОРУ

Сынчыл ойломду өнүктүрүү технологиясы студенттердин таануу жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүп, келечектеги адистин чыгармачылык жактан озун-озу актуалдаштыруусун жана ойлоо ишмердуулугун активдеширет. Сынчыл ойлом интерактивдүү мүнөзгө ээ болгондуктан, мамилелешүү чеберчилигин, элестетүүнү, ойлоону өнүктүрүп, студенттерде таануу кызыкчылыгын жогорулатат. Сабак учурунда сынчыл ойломду өстүрүүнүн ар түрдүү ыкмаларын колдонуу студенттердин көңүл буруусунун туруктуулугун жогорку деңгээлде кармап турууга мүмкүндүк берет жана чарчоону, чыңалууну азайтат.

Ачкыч сөздөр: сынчыл ойлом, студент, маалымат, кесип, компетенция, кластер, инсерт, фишбоун.

Маматова Мира Жанибековна, ст.преподаватель
Ош, Кыргызская Республика
Бердибекова Сырга Каныбековна, к.п.н., и.о. доцента,
Ошский технологический университет

СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ПСИХОЛОГИИ И ПЕДАГОГИКЕ

Технология развития критического мышления способствует развитию познавательных способностей студентов, активизации их мыслительной деятельности и творческой само актуализации личности будущего специалиста. ТРКМ носит интерактивный характер, а значит, повышает познавательный интерес, служит развитию мышления, воображения, коммуникативных навыков. Использование различных видов работы в течение занятия позволяет поддерживать внимание студентов на высоком уровне, снижает утомляемость и перенапряжение. Нестандартная форма проведения занятия дает возможность для самовыражения и творчества студентов и преподавателя.

Ключевые слова: критическое мышление, студент, информация, профессия, компетенция, кластер, инсерт, фишбоун.

Mamatova Mira Zhanibekovna, senior teacher,
Berdibekova Syrga Kanybekovna,
candidate of pedagogical sciences, associate professor
Osh Technological University Osh,

WAYS TO USE TECHNOLOGY TO DEVELOP CRITICAL THINKING IN PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY CLASSES

Technology for the development of critical thinking contributes to the development of students' cognitive abilities, activation of their mental activity and create the personality of the future specialist self-actualization. TDCT is interactive, which means it increases cognitive interest, serves the development of thinking, imagination, communication skills. The use of various types of work during the lesson allows you to maintain the attention of students at a high level, reduces fatigue and stress. The non-standard form of the lesson provides an opportunity for self-expression and creativity of students and the teacher.

Key words: critical thinking, student, information, profession, competence, cluster, insert, fishbone.

Мамлекеттик билим берүү системасын реформалоонун бир багыты болуп бул окутуунун сапатын жогорулатуу саналат. Өлкөбүздөгү экономиканын жана адам капиталынын өнүгүүсүнүн бирден-бири бир жолу бул – жеткиликтүү сапаттуу билим берүүнү камсыз кылуу. Эмгек рыногу өзгөчө кесиптик компетенцияларга ээ болгон адисти талап кылууда. Иш берүүчүлөрдү социалдык чөйрөгө тез жана оңой ыңгайлаша алган, команда менен иштей билген, адамдар менен баарлаша алган ийкемдүү адис кызыктырат. Ошондой эң керектүү көндүмдөрдүн, компетенциялардын бири бул сынчыл ойломду өстүрүү жана креативдүүлүк технологиялары болуп эсептелет. Бул көндүмдөрдү “soft skills” же болбосо ийкемдүү кесиптик компетенциялар деп аташат. Негизги төрт компетенциядан турган система “4К” системасы деп аталат:

- сынчыл ойлом
- креативдүүлүк
- коммуникативдүүлүк
- координациялуулук.

Макаланын темасынын актуалдуулугу. Азыркы заманбап студенттер көптөгөн ар түрдүү окуу материалдарын колдонуу мүмкүнчүлүгүнө ээ. Интернетке кирүү жана заманбап гаджеттер каалаган суроого кыйынчылыксыз жооп алууга мүмкүндүк берет. Бир жагынан мындай тенденция студенттин билиминен, анын билгичтик, көндүмдөргө ээ болуусуна алып келет. Экинчи жагынан, жогорудагы компетенциялардын ичинен биринчи планга сынчыл ойлом көндүмүн алып чыгат, себеби алынган көптөгөн маалыматтарды талдап, анализдеп, баалап, иштеп чыгуу зарылдыгы келип чыгат.

Изилдөөнүн максаты. Мезгилдин талабы - стандарттуу эмес, сынчыл ойломго ээ болгон, таразалап чечим кабыл алууга жөндөмдүү, курчап турган чөйрөнү өз алдынча изилдей ала турган XXI кылымдын жаш адамы. Сынчыл ойлом – бул инсандын жогорку акыл жөндөмдүүлүгүнүн көрсөткүчтөрүнүн бири болуп саналат. Сынчыл ойломду өнүктүрүү технологиясын колдонуу студенттердин ой жүгүртүүсүн активдештирүү жана өстүрүү үчүн жагымдуу шарт түзүүгө мүмкүндүк берет.

Сынчыл ойломду өнүктүрүү технологиясы XX к. 80-жж. Американын Түндүк Айова университетинин Эл аралык ассоциациясы тарабынан иштелип чыккан. Анын автору америкалык окумуштуулар Джинни Стил, Курт Мередит жана Чарльз Темп болгон.

Сынчыл ойлом – бул өзүнчө эмес, көптөгөн көндүмдөрдүн, чеберчиликтердин комплекси. Сынчыл ойломду өнүктүрүү- бул ойлоо ишмердүүлүгүнүн өнүгүүсүнүн бир кыйла жогорку деңгээлине өтүүсү. Сынчыл ойломду өнүктүрүү технологиясы бул “Кантип ойлонууга үйрөтөбүз?” деген суроого жооп берген окутуунун өзгөчө методикасы болуп саналат. Эффективдүү ойлонууга үйрөнүүгө болобу? Адамдын башка сапаттары сыяктуу эле, ойлоону өнүктүрсө болот. Ойлоону өнүктүрүү демек,

ойлонууга үйрөнүү. Сынчыл ойлом – бул сабакка болгон жаңы көз караш, жаңы билимди өздөштүрүүгө, керектүү компетенцияларды калыптандырууга мүмкүндүк берет. Бул технологияны ар түрдүү предметтерди өтүүдө колдонсок болот.

Д. Халперн “Сынчыл ойломдун психологиясы” деген эмгегинде сынчыл ойломго төмөндөгүдөй аныктама берет: “Мындай когнитивдүү техникаларды жана стратегияларды колдонуу, күтүлүүчү жыйынтыкка жетишүү мүмкүнчүлүгүн күчөтөт, багыттуулугу, логикалдуулугу жана таразалоосу менен айырмаланып турат” Д.Халперндин аныктамасы менен башка окумуштуу- изилдөөчүлөр да макул болушат [1]. (К.Меридит, Д.Стил, Ч.Темпл, С.Уолтер, М.В.Кларин,С.И.Заир-Бек ж.б.)

1-сүрөт. Сынчыл ойлом технологиясынын принциптери

Сынчыл ойлом технологиясы студенттердин ойлоо жөндөмдөрүн өнүктүрүүчү, чечүүгө зарыл болгон актуалдүү проблемалардын бири (1-сүрөт.). Так мына ушул адамдын ойлоо жөндөмүнө жараша татаал маселелер чечилет, илимде ачылыштар жасалат, ойлоп табуулар пайда болот.

Изилдөөнүн ыкмасы. Сынчыл ойлом технологиясын психология жана педагогика сабактарында колдонууда педагог жетиштүү методикалык компетенттүүлүккө ээ болуусу менен бирге акыркы натыйжаны алдын- ала көрө билүүсү зарыл. Сынчыл ойлом технологиясы маалымат алуудан башталып, чечим кабыл алуу менен аяктай турган татаал ой жүгүртүү процесси болуп саналат. Бул технологияны колдонуу студенттерде төмөндөгүдөй билгичтиктерди жаратат: окутуудагы жана турмуштагы маанилүү маселелерди чече билүү ишмердүүлүгүнө, тексттеги негизги маанилүү түшүнүктөрдү болуп алуу билгичтигине, топ ичинде биргелешкен үзүрлүү иш-аракеттик жөндөмдүүлүккө ээ болууга, маалымат булактары менен иштөөдөгү тактык, тыкандыкка, өз көз карашы менен тигил же бул фактыны түшүндүрө алууга, же акыл эске, логикага илимий далилдерге карма-каршы келген учурда андан баш тартууга үйрөтөт.

Сынчыл ойломду өстүрүү технологиясы негизинен төмөндөгүдөй 3 фазадан турат:

1. Чакыруу. Бул этап “Эмнени билем?” деген сүроого жооп берет.
2. Түшүнүү. Бул этап “Билгим келет?” деп аталат.
3. Рефлексия. Ойлоону. “Эмнени билдим?” деп артка кайрылат.

Чакыруу - берилген тема боюнча түшүнүктөрдү окуучулар мурдагы алган билимдеринин негизинде эске салат. Бул биринчиден, студенттин мурдагы билиминин деңгээлин текшерсе, экинчиден жаңы тема боюнча ойлоо ишмердүүлүгүн активдештирет.

Түшүнүү - жаңы маалымат менен студенттердин таанышуусу, башкача айтканда

текстти окуу, же фильмди көрүү мугалимдин түшүндүрмөсү аркылуу жаңы теманын материалы тааныштырылат. Окуучуну баштапкы өзүнүн түшүнүгү менен жаңы материалды байланыштырат. Ошол эле учурда мурда билгенин, жаңы өздөштүргөнүн жана эмне билүү керек экендигин байкашат.

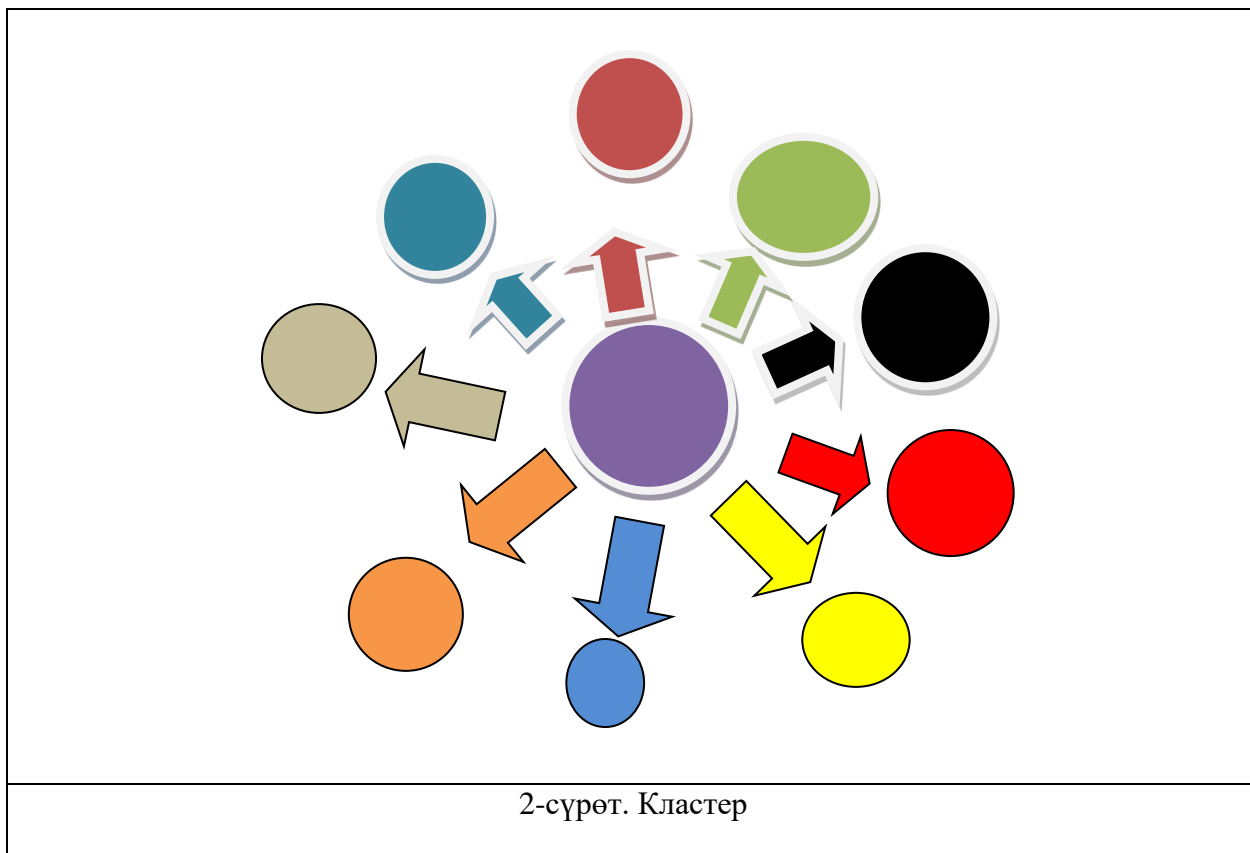
Ойлонуу - бул баскычта студенттердин алган билимдери бышыкталып, материалды өздөштүрүп, керектүү билимдерге ээ болот. Натыйжада түшүнүү, ойлонуу баскычтарынан өтүп, тема боюнча түшүнгөндүгүн тайпалаштарынын алдында презентациялайт, логикалык мазмунду ачык айкын айтып берет.

Бул технологияны колдонуунун көптөгөн жолдорун окуп, изилдеп көрүп психология жана педагогика сабактарында активдүү колдонулгандарын гана бөлүп карадык.

1.*Кластер ыкмасы.* Кластер - сабак учурунда мугалим тарабынан колдонулган ыкма болуп саналат. Кластер материалды структурага салып жана системалаштырууда колдонулат. Бул ыкма окуу материалын графикалык түрдө уюштуруунун жолу. Барактын ортосунда негизги сөз же тема жазылат да, анын айланасында негизги сөз менен байланышкан түшүнүктөр жазылат. Студенттер үйрөнүлүүчү материалды окуп чыгышып негизги сөздүн, түшүнүктүн айланасына байланышкан түшүнүктөрдү мүмкүн болушунча жазышат(2-сүр.).

Кластер ыкмасын төмөндөгү учурларда колдонсок болот:

1. Жаңы материалды түшүндүрүүдө
2. Теманы бышыктоодо
3. Өз алдынча окуу китептери менен иштөөдө
4. Үй тапшырмасын текшерүүдө
5. Изилдөө иштеринде, сабактын практикалык бөлүгүндө

Сабакта кластерди колдонуу студентти өз алдынча изденүүгө, чыгармачылык менен ой жүгүртүүгө үйрөтөт.

Инсерт ыкмасы. Эффективдүү окууга жана ойлонууга жардам берген, белгилөөнүн ыкмасы жана маалымат менен иштөө усулу. Бул ыкма бир нече этап менен ишке ашат.

V	«V» - билемин;
+	«+» - жаңы маалымат;
-	«-» - башкача ойлоптурмун;
?	«?» - суроо бар.

Инсерт стратегиясынын кадамдары:

1) Иштин башында тема бөюнча “ой толгоо” өткөрүлөт;
 2) Текстин маанисин түшүнүү стадиясында – текстин четин белгилеп тексти окуу. Төмөнкү белгилер (чымчыкча) – белгилүү маалымат; + (кошуу) – жаңы маалымат; - (минус) – бул сиз билген нерсеге же билем деп ойлоп жүргөн нерсеге карама-каршы турат; ? (суроо белгиси) – түшүнүксүз болгон нерсе же силер бул суроо бөюнча толук маалыматты алгыңар келет.

3) Ойлонуу (рефлексия) стадиясында – Жасалган маркировкага таянып окуган тексти жупта, андан кийин топто талкулоо. Топто талкулоо белгиден белгиге өтөт; белгиленген маалыматты студенттер ирети менен айтышат.

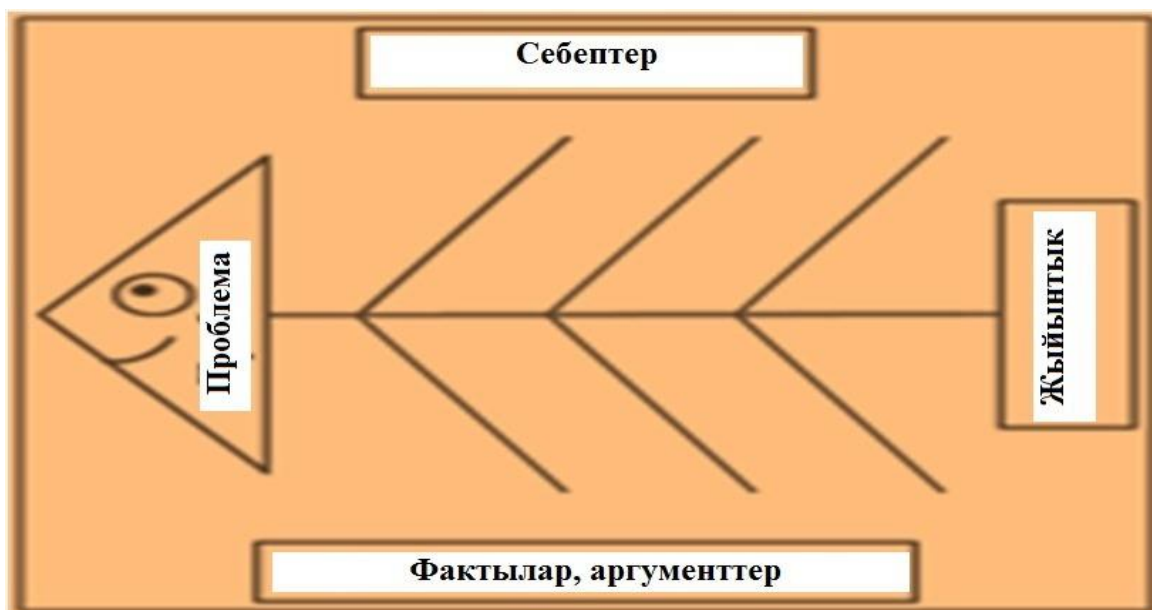
4) Аягында таблица түзүлөт же текст бөюнча ар түрдүү резюме жасалат.

Инсерт ыкмасы жаны материалды окуп үйрөнүүдө колдонулат. Бул ыкманын артыкчылыгы ар бир студентти активдүүлүккө, коммуникацияга үйрөтүп, кунт коюп окууга, анализ кылып өз алдынча ойлонууга түрткү берет.

3. «Фишбоун» ыкмасы

«Фишбоун» деген сөз которгондо «балыктын скелети» дегенди билдирет.

«Фишбоун» диаграммасы профессор Кауро Ишикава тарабынан иштелип чыккан [2]. Себептүү байланыштардын структуралык анализи же болбосо Ишикава диаграммасы деп аталат. Окуу процессинде бул ыкма жалпы пробемалык теманы бир канча себептерге жана аргументтерге бөлүштүрүп алуу менен түшүндүрүлөт. Визуалдык көрүнүшү «балыктын скелетине» окшош (3-сүр.). Бул «скелетти» вертикалдуу жана горизонталдуу жайгаштырса болот.

3-сүрөт. Фишбоун диаграммасы.

«Балыктын скелетинин» башына темадагы негизги проблема жазылат, «скелеттин» жогору жактагы «сөөктөрүнө» проблеманын келип чыгуу себептери, ылдый жагына себептердин келип чыгышын тастыктаган фактылар, аргументтер жазылат. Жазуулар кыска нуска жазылышы керек. «Балыктын куйругуна» чечилүүчү проблеманын жыйынтыгы көрсөтүлөт. Толтурулган схеманы презентациялоо проблемалардын бири- бири менен байланышын, алардын комплекстүү мүнөзгө ээ экендигин демонстрациялаган негизги этап болуп саналат.

Бул ыкманы жекече, биргеликте жана тайпанын ичинде аткара болот. «Фишбоун» технологиясы сабак мезгилинде, үй тапшырмасын аткарууда, билимдерди жалпылоо жана системалаштырууда, үй тапшырмасы катары жекече иштөөдө колдонулат.

Мындан сырткары психология жана педагогика курстарын өтүүдө «Блумдун ромашкасын» (ромашканын алты жалбырагында алты суроо коюлат), «Диамант» ыкмасын (жети саптан турган синквейн) колдонсок болот.

Корутунду. Сынчыл ойлومду өстүрүү технологиясын колдонуу атаандаштыкка жөндөмдүү, коомдогу жогорку суроо-талаптарга жооп берген, эркин ой жүгүртө алган жана аны турмушта, кесибинде ыңгайлаштырып колдоно билген, мыкты, ийкемдүү адисти даярдоого өбөлгө түзөт.

Бүгүнкү күндө сынчыл ойлومду өстүрүү технологиясы өзгөчө мааниге ээ, себеби келечектеги адистин жалпы жана кесиптик компетенцияларынын калыптануусун камсыз кылууда, тандаган кесиптик ишмердүүлүгүндө ийгиликке жетишүүсүндө зор мүмкүнчүлүктөрдү жаратат.

Адабияттар:

1. Халперн Д. Психология критического мышления.- СПб.: изд-во «Питер», 2000.
2. Муштавинская И.В. Технология развития критического мышления на уроке и в системе подготовки учителя: учеб.-метод. пособие / И.В.муштавинская. – СПб.: КАРО, 2009.
3. Загашев И.О., Заир-Бек С.И., Муштавинская И.В. Учим детей мыслить критически. СПб: Альянс-Дельта совм. с изд-вом «Речь», 2003. – 192 с.
4. Дэвид Клустер “Что такое критическое мышление?” ИД “Первое сентября”, газета “Русский язык” №29/2002.

УДК 37.01

Алиева Роза Абдусабировна, ага окутуучу,
Ош технологиялык университети,
E- mail: roza.a76@mail.ru

МУГАЛИМДЕРДИН КЕСИПТИК КВАЛИФИКАЦИЯСЫН ЖОГОРУЛАТУУНУН КӨЙГӨЙЛӨРҮ

Макалада педагогикалык багыттарда мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу, кесиптик даярдоо жана кайра даярдоо маселелери барган сайын маанилүү жана актуалдуу болуп баратканы жөнүндө сөз болот. Мугалимдердин кесиптик квалификациясын жогорулатуу- мугалимдин кесиптик компетенттүүлүгүн натыйжалуу өнүктүрүү үчүн шарттардын системасын камсыз кылаары: мугалимдин инсандыгын ар тараптуу өнүктүрүү; кесиптик өнүгүүнүн өз траекториясын түзүүгө мугалимдин жеке катышуусу; ден соолукту сактоо максатында мугалимди социалдык-психологиялык жактан коргоо; оң психологиялык атмосфера түзүү; билим берүү программаларынын үзгүлтүксүздүгү жана өзгөрмөлүүлүгү; билим берүү программасында жамааттык, жеке жана чыгармачылык ишмердүүлүктүн болушу;